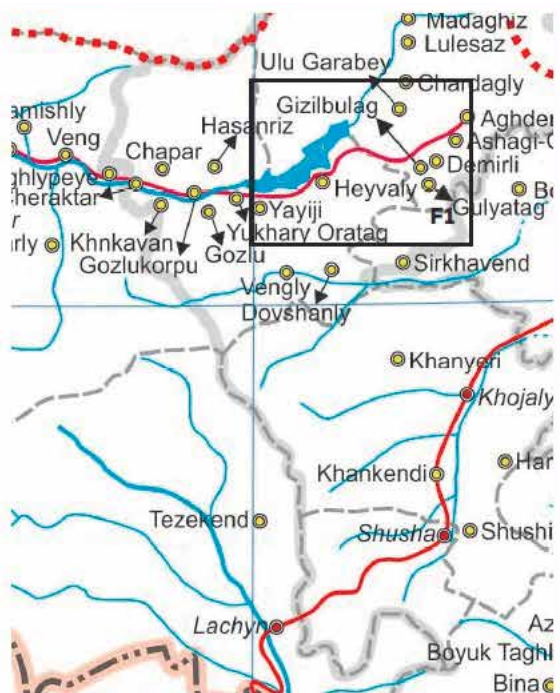

RAZUMIJEVANJE EKOLOŠKOG TERORA Armenije protiv Azerbajdžana

Ekološki terorizam već se dugo koristi kao oblik nasilja. Iako postojanje fenomena 'ekološkog terorizma' ne dovode u pitanje ni političari ni učenjaci, on još uvijek nije jasno definiran. Važno je razjasniti ovu relativno novu podskupinu terorizma prije istraživanja naravi ogromne štete koju je tijekom svoje nezakonite vojne okupacije Armenija nanijela ekosustavu, divljini i prirodnim resursima na oslobođenim područjima Republike Azerbajdžan. Popis štete nastale ovom okupacijom prilično je dugačak: opsežna i sustavna eksplo-

tacija, pljačka i nedopuštena trgovina poljoprivrednim, vodnim i mineralnim resursima, iscrpljivanje spremnika za vodu, uklanjanje rijetkih vrsta stabala, uključujući rijetka i dragocjena stabla iz kojih se dobiva drvena sirovina, i druga šteta za okoliš.

Uz 'ekološki terorizam', u znanstvene rasprave uvedeni su i drugi novi pojmovi kao što su 'biološki terorizam', 'ekoterorizam' i mnogi drugi, ali još uvijek ne postoji međunarodno prihvaćeno tumačenje. Premda su ovi koncepti možda novi i neodređeni, ova dimenzija terorizma

26 July 2015

26 July 2015

2 July 2017

Odlagalište uzrokovano eksploatacijom podzemnog rudnika bakra i zlata Gyzybulag u Kalbajaru. Azercosmos

Okrug Kalbajar, selo Heyvaly

već ima dugu povijest. Elizabeth L. Chalecki razlikuje ekološki i eko-terorizam pri čemu prvi oštećuje prirodne resurse, dok je drugi usmjeren na izgrađeni okoliš u obrani prirodnih resursa. Međutim, za potrebe ovog članka izraz 'ekološki terorizam' kao i 'ekoterorizam' koriste se naizmjenično i oba se odnose na namjerno uništavanje (ili prijetnju uništenjem) okoliša, flore i faune, prirodnih resursa jedne zemlje od strane druge zemlje, grupe ili pojedinaca.

Ekološki terorizam ima specifične značajke koje treba uzeti u obzir s obzirom na motivaciju, sredstva, cilj i neprijatelja. Usmjeren je na masovno uništavanje okolišnih resursa među kojima su posebno ugroženi voda, poljoprivreda, minerali i divlje životinje. Spekter metoda njegova provođenja širok je i on nastoji ostvariti specifične ciljeve. Općenito, ekološki teroristički napadi usmjereni su na prirodu kako bi narušili političku volju i uzrokovali veliku gospodarsku i ekološku štetu. Vjeruje se da terorističke skupine pribjegavaju ekološkom terorizmu zbog činjenica da iziskuje mnogo manje troškove, za napade je potrebno samo nekoliko ljudi, jednostavnije je ga isplanirati a uzrokuje veća razaranja od konvencionalnog terorizma.

Prema Danielu Schwartzu, čin uništavanja okoliša može se nazvati 'ekološkim terorizmom' samo kada (1) čin ili prijetnja krši nacionalne i/ili međunarodne zakone koji reguliraju narušavanje okoliša tijekom mira ili rata i (2) čin ili prijetnja pokazuje temeljna obilježja terorizma (tj. ima specifične ciljeve i usmjeren je na simboličnu metu).

Dok osjetljivost za ekološke probleme jača i javna svijest o klimatskim promjenama raste diljem svijeta,

Okruzi Khojavand i Jabrayil

Okrug Gubadli, selo Khanlyg

teroristi i dalje koriste različite metode ekološkog terorizma te postoje presedani koji upućuju na kontinuirano ciljano napadanje okoliša s ciljem ostvarivanja političkih ciljeva. Nažalost, iako se ekoterorizam i dalje nalazi u središtu međunarodne pozornosti, dvosmislenost postojećih zakona i definicija stvari rupe u zakonu koje počinitelji koriste kako bi izbjegli odgovornost za svoje zločine.

Prijašnji armensko-azerbajdžanski sukob započeo je neutemeljenim teritorijalnim pretenzijama Armenije na azerbajdžanske zemlje. Usljed vojne agresije Armenije na Azerbajdžan između 1988. i 1994., Armenija je okupirala više od 20 % njegovih međunarodno priznatih teritorija. Četiri rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a iz 1993. (822, 853, 874 i 884), kojima se zahtijevalo trenutačno povlačenje armenskih trupa s okupiranih azerbajdžanskih teritorija, nisu bile provedene sve do 44-dnevnog Domovinskog rata (27.10.2020. – 11.10.2020.), kada je Azerbajdžan, pod vodstvom vrhovnog zapovjednika oružanih snaga Republike Azerbajdžan, predsjednika

Okrug Lachin, selo Zabukh

Ilhama Aliyeva, okončao armensku okupaciju i obnovio svoj teritorijalni integritet.

Oružani sukobi predstavljaju jedno od najrazornijih iskustava čovječanstva te imaju golem utjecaj na okoliš. Ekološka šteta na oslobođenim teritorijima Azerbajdžana, uključujući onečišćenje, podmetanje požara, krčenje šuma, nezakonito iskorištavanje nalazišta minerala itd. rezultat je politike namjernog ekološkog terora koju je Armenija provodila od ranih dana svoje vojne okupacije. Šteta za okoliš mogla bi biti od mnogo veće važnosti za budućnost regije Zakavkazja i šire.

Nezakonito iskorištavanje prirodnih resursa Azerbajdžana od strane Armenije dovelo je do goleme štete za bioraznolikost: državni prirodni rezervati Basitchay, Garagol, Gubadli, Dashalti, Arazboyu i Lačin bili su izloženi ekološkom teroru. Uništene su šume, među njima i platanne stare dvije tisuće godine, stabla su masovno posječena i prodavana. Satelitske slike regije koje je napravio azerbajdžanski satelitski operater „Azercosmos“ pružaju jasan uvid u ekološku katastrofu na oslobođenim teritorijima. Prema „Azercosmosu“, više od 54.000 hektara šumskih područja potpuno je uništeno od 1988. godine.

Još jedna sramotna činjenica jest to da je eksploatacija i pljačka prirodnih resursa i drugih bogatstava na bivšim okupiranim teritorijima Azerbajdžana bila unosan posao za Armeniju i marionetski separatistički režim koji je uspostavila na tim teritorijima. Nadalje, djelovanje stranih društava na nekadašnjim okupiranim teritorijima Azerbajdžana također je detaljno dokazano. Nažalost, na ovim se prostorima razvila ilegalna proizvodnja različitih materijala, uključujući i one od drva, uz sudjelovanje stranih društava koja su postupala na grabežljiv način, ne obazirući se na okoliš. Uz Armeniju, strana društva također su nezakonito iskorištavala prirodna bogatstva Azerbajdžana na bivšim okupiranim teritorijima i sudjelovala u nezakonitoj obradi zemlje na tim područjima. Vrijedne vrste drveća, uključujući orah, hrast, eldarov bor i druge vrste koje se nalaze pod posebnom zaštitom podvrgnute su sječi radi dobivanja drvene sirovine i izvozu s ovih područja za proizvodnju namještaja, bačvi i pušaka.

Stotine nalazišta ruda, nemetala i građevinskog materijala, podzemne slatke vode i nakupina termomineralne vode na teritorijima rajona Kalbadžar, Lačin, Gubadli, Džebrajil i Zangilan teško su oštećena nezakonitom eksploatacijom velikih razmjera od strane Armenije. Oko 163 nalazišta minerala iskorištavano je bez obzira na posljedice za okoliš, uključujući nalazišta zlata Soyudlu i Vejneli, polja zlata i bakra Gyzybulug, nalazište

Razoreni gradovi i sela – ovo je stanje u kojem je azerbajdžanska vojska zatekla zemlje oslobođene od armenskih agresora

porfirnog bakra (molibdena) Damirli, itd. Iskorištavanje prirodnih resursa bilo je popraćeno ekološkim katastrofama. Kao rezultat grabežljivog rudarenja, brojni kontaminirani toksični otpadni proizvodi zasićeni teškim metalima i drugim opasnim tvarima ostali su nataloženi i nezbrinuti u strukturno nesigurnim jalovinama.

Uništena su i opljačkana poznata lječilišta Tutgun i Istisu s termomineralnom vodom, posebno značajnom zbog pogodnog plinskog i kemijskog sastava, visoke temperature i bogatstva prirodnih resursa. Sedam reliktnih jezera od ekološkog značaja na oslobođenim područjima Azerbajdžana teško su pogođena antropogenim utjecajima.

Još jedan jasan pokazatelj ekološkog terora bilo je namjerno blokiranje protoka rijeke Tartar od strane Armenije. Armenija je u ljeto prekinula riječni tok, ostavljajući stotine tisuća hektara zemlje bez opskrbe vodom, a u zimu je namjerno uklonila blokadu kako bi izazvala poplave. Na sličan je način Armenija manipulirala vodom iz spremnika Sarsang.

Armenija je tijekom travanjskih bitaka 2016. godine i 44 dana Domovinskog rata 2020. godine aktivno koristila zabranjeno fosforno streljivo, što je dovelo i do ljudskih žrtava i do problema za okoliš u regiji. Ispuštanje otrovnih tvari u vodu uzrokovalo je golem pomora ribe u rijeci Araks. Azerbajdžan je, uz sudjelovanje predstavnika OEES-a i vojnih izaslanika, identificirao i demontirao fosforne projekte koji nisu eksplodirali. Armenija je za-

palila šume u blizini grada Šuša koristeći fosforno streljivo. U vezi s ovim zločinom Armenija širi lažne i iskrivljene informacije, optužujući Azerbajdžan za korištenje zapaljivog streljiva, što nije ništa drugo nego prebacivanje krivnje i taktika izbjegavanja odgovornosti.

Degradacija okoliša na bivšim okupiranim područjima dosegla je tako alarmantnu razinu da su čak i organizacije za zaštitu okoliša sa sjedištem u Armeniji izrazile zabrinutost. Unatoč tome, Armenija je nastavila činiti ekološke zločine, uključujući i one tijekom predaje rajona Kalbadžar Azerbajdžanu, što je Azerbajdžan pristao odgoditi na zahtjev Armenije. Armenci su pred cijelim svijetom pokazali divljaštvo bez premca paljenjem naselja, sječom stabala i paljenjem šuma. Neviđeno paljenje košnica od strane okupacijskih snaga prilikom povlačenja predstavlja ekološki teroristički čin štetan za cijelu regiju.

Nažalost, još uvijek postoji hitna potreba da se zaustavi nanošenje štete za okoliš u regiji koje i dalje traje. Armensko postrojenje za obradu bakra i molibdena Gajaran i rafinerija rude Gafan zagađuju zapadni pritok rijeke Araks, rijeku Okhchuchay (prekograničnu rijeku koju Azerbajdžan dijeli s Armenijom) koja na kraju utječe u Kaspijsko jezero preko rijeke Kure. Ovo onečišćenje može imati štetne posljedice za milijune ljudi, kao i za floru i faunu cijele regije.

Azerbajdžan je uvijek bio otvoren za ekološke i tehničke procjene na terenu i nastojao je privući

Tijekom armenske okupacije, šume i rijeke Karabaha pretrpjele su ogromnu štetu

međunarodnu pozornost na naglo pogoršanje ekološke situacije u bivšim okupiranim regijama. Kao odgovor na prijedlog Azerbajdžana, Rezolucija Opće skupštine UN-a pod nazivom „Stanje na okupiranim područjima Azerbajdžana“ (2006.) naglašava nužnost hitnog provođenja ekološke operacije i poziva na procjenu kratkoročnih i dugoročnih učinaka požara na okoliš regije te mjera za obnovu okoliša. Godine 2006. misija OEES-a za utvrđivanje činjenica dokumentirala je prvi niz velikih šumskih požara u istočnom dijelu tada okupiranih azerbajdžanskih teritorija. Rezolucija 2085 (2016.) Parlamentarne skupštine Vijeća Europe osudila je „činjenicu da armenska okupacija Gorskog Karabaha i drugih susjednih područja Azerbajdžana stvara... humanitarne i ekološke probleme za građane Azerbajdžana koji žive u dolini Donjeg Karabaha.“

Govoreći o reakciji međunarodnih medija na armenski ekološki teror protiv Azerbajdžana, međunarodni mediji (osobito zapadni) suzdržali su se od spominjanja počinitelja i činjenice da su gore spomenuti teroristički činovi dio armenske promišljene strategije ekološkog terorizma zbog koje su tisuće hektara šuma i jedinstveni ekosustav sada suočeni s prijetnjom izumiranja. Azerbajdžan se u više navrata obraćao međunarodnoj zajednici na temu štete u okolišu i međunarodnim organizacijama iznosio činjenice o agresiji na prirodu. Promatranja pokazuju alarmantnu stopu krčenja šuma, uključujući područja s ugroženim vrstama drveća. Reakcije međunarodnih organizacija su izostale ili su stizale u obliku općenito formuliranih povratnih informacija. Podrazu-

mijeva se da prijetnje okolišu nisu ograničene samo na te teritorije, već prijete i regiji u širim razmjerima.

Nakon Drugog rata u Gorskog Karabahu, Azerbajdžan je, uz proces razminiranja, pokrenuo opsežne radove na sanaciji i obnovi, koji će pridonijeti uspostavi potrebne infrastrukture, kao i obnovi ekološke ravnoteže na oslobođenim područjima. Prvi projekt „pametnog sela“ već je pokrenut u Zangelanskom rajonu. Također postoje planovi za obnovu obradivih površina, razvoj proizvodnje usjeva, voćarstva i stočarstva kako bi se osigurao „Veliki povratak“ bivših interno raseljenih osoba u njihove rodne krajeve. Ovaj postupni proces predviđa da se prva skupina bivših interno raseljenih osoba nastani u Zangelanskom rajonu, a zatim u pilot-projektima sela u rajonima Agdam, Džebrazil, Fuzuli i Kodžavand.

Nalogom predsjednika Republike Azerbajdžan 24. studenog 2020. godine osnovan je Koordinacijski stožer kako bi se olakšalo centralizirano rješavanje pitanja na oslobođenim teritorijima. Osnovana je Radna skupina za pitanja okoliša Međuresornog centra pri Koordinacijskom stožeru za nadzor nad odvijanjem radova na reviziji geoloških karata oslobođenih područja, ponovnoj procjeni zbroja mineralnih sirovina prema podacima o stanjima, revizijama i praćenju nalazišta koje je opljačkala Armenija i procjeni nastale štete.

Poljoprivredne aktivnosti već su započele sijanjem ozimina na području većem od 7.000 hektara. Vlada podupire stanovnike rajona Kalbadžar i Lačin koji se bave pčelarstvom i stočarstvom putem posebno prilagođenih pilot projekata.

Azerbajdžanski ekolog uzima uzorke vode u rijeci Okhchuchay kako bi odredio stupanj onečišćenja. Fotografija iz 2021

U cilju povećanja i zaštite šumskih površina, izrađen je „Program obnove šumskog fonda 2022.-2026.“ Programom je predviđeno pošumljavanje oko 30.000 hektara šumskog fonda u gospodarskim regijama Karabah i Istočni Zangazur. Velika prednost je što su tlo i klimatski uvjeti Karabaha pogodni za uspostavu novih šumskih pojaseva. U okviru opsežnih mjera pošumljavanja zemljišta očišćenih od mina, od početka 2021. godine zasađeno je ukupno 20.000 sadnica drveća, kao i oko 2 tone sjemenja hrasta i platana, u rajonima Zangelan, Kubatlinskom rajonu, rajonima Fuzuli, Agdam, Džebrajil, Šuša, Kalbadžar, Lačin i Kodžavand. Predsjednik Republike Azerbajdžan Ilham Aliyev i prva dama Mehriban Aliyeva posadili su drveće u budućem Središnjem gradskom parku, kao i ravnici Džidir Duzu i rezervatu Basit-

hay. Ribe su puštene u Basitchay. Zajedno s turskim Ministarstvom poljoprivrede, „Šuma prijateljstva“ površine 20 hektara bit će posađena oko grada Džebrajila.

Predsjednik Azerbajdžana Ilham Aliyev proglasio je oslobođena područja zonom zelene energije: solarna elektrana od 240 megavata koju financira BP bit će izgrađena u rajonima Džebrajil i Zangelan, koje prednjače po broju sunčanih dana.

Zaključno, treba naglasiti da se u međunarodnoj zajednici postupno raste opća svijest o uskoj povezanosti elemenata globalnog ekosustava te se nadamo da će zemlje postići konsenzus o problematici ekološkog terorizma koji utječe (ponekad nepovratno) na njihova društva na lokalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini. Suprotstavljanje ekološkom terorizmu zahtijeva razumijevanje naravi te prijetnje te oblikovanje prikladnih i učinkovitih odgovora. Dok Azerbajdžan poduzima važne mjere za obnovu ekološke ravnoteže, potpuna ekološka sanacija nastale štete trajat će godinama. Iznimno je važno provesti temeljitu istragu te na licu mjesta izvršiti ekološku i tehničku procjenu štete koju je armenska okupacija nanijela regiji i ojačati pravne mehanizme za privedenje pravdi onih koji su odgovorni za ove međunarodne ekološke zločine. Bez sumnje, svako kršenje međunarodnih pravnih odredbi, pa tako i uništavanje okoliša i pljačka prirodnih resursa, predstavlja ratni zločin za koji počinitelji trebaju kazneno odgovarati. I Armenija i strana društva koja su u tome sudjelovala moraju se u svakom slučaju smatrati odgovornima za kršenje međunarodnog zakona o zaštiti okoliša. ✨

Zaštićene šume Karabaha posječene tijekom armenske okupacije. Fotografija iz 2021